

ולא נאמר כלל זה אלא אחרי שאין סיבת האיסור קיימת כגון צאיס"ה שגשרפו דאפרן אסור משום שעדיין איסורן הקודם עליהן, (או בקדשים לאחר שנעשו מנותן דאף לשיטת התוס' דמסבירא לא היינו מתירין היינו משום דכיון שמקודם עמדו לגבזה לא פקע איסורן אף שכעת שוב אינם ראויים להקרבה דמ"מ הוא בכלל קדשי ה' כיון שמתחלה היו קדשי ה' ואף כעת יש בהם שוויות להקדש, משא"כ קדשים שמתו או חטאות המתות דשוב אינם שווים כלום להקדש ולכן אין בהם מעילה), ולכן לא מהני מה שנעשית מנותן אלא באפרן ולא בחמץ שהוטל לים או שנתפרר, דעדיין שם חמץ עליו כך נראה לחומר הנושא לישב דעת רבותנו, אך ראיתי שוב באבנ"מ שם ובתוס' חדשים על המשנה שכתב בשם הגה"ק מצרדיטשוב שאף ע"י קבוצה נעשית מנותן ופקע איסורן וזה בודאי קשה כנ"ל, ונע"ג בזה.

וכך מבואר גם בתוס' מעילה י"א ע"ב שכתבו דאם זכה אדם בתרומה"ד ולאחר שהורס והקדישו יש בו מעילה ע"ש. ומלשון רש"י לעיל כ"ב ע"א משמע קצת דאף לאחר שנעשית מנותן הוא של הקדש אלא שאין בו מעילה, ואף שיש לדון דכונתו דהוי של הקדש מדרבנן, אך מפשטות לשונו נראה דהוי עדיין של הקדש אלא שאין בה מעילה משום דשוב לא הוי קדשי ה' וכמ"ש בסוגיא ע"ש. (וכיוצא בזה מצינו קדשים קלים דהוי של הקדש ואין בהם מעילה, וכן בבב"ב ע"ט ע"א כתב הרמב"ן דהקדש קונה בחצר אך אין בו מעילה, ועיין תוס' בתמורה ג' ע"א ד"ה לא ובגדרים י' ע"א ד"ה אדם דכתבו דבקדשים קלים אף שאין בהם מעילה מ"מ אסור בהנאה מה"ת אבל לאחר שנעשית מנותן אף איסור תורה אין בו, ויש לפלפל בכ"ז טובא אך לא נתפיתי כעת להביא את הדברים בעיון מוחלט).

ד

התוס' ביומא נ"ט ע"ב ד"ה הוא וכן בוצחים מ"ז ע"א ד"ה הוא הביאו בשם ה"ר חיים דמועלין מה"ת דאם לאחר שינא לנחל קדרון "לפי שצית דין מקדישין אותו" ע"ש, ומדבריו למדנו דדבר שנעשית מנותו לא רק שאין מועלין בו אלא שינא לחולין לגמרי וכיון שכן צד צ"ד להקדישו לצדק הבית ושוב יש בו מעילה מה"ת אבל אם היה עדיין ממון הקדש אלא שמעילה אין בו מה שיך להקדישו

וצ"ע בדברי רש"י דין לאחר ניסוך נתקדש בשיתין ושוב יש בו מעילה, ונ"ע דאם ינא לחולין והשיתין זוכין להקדש מדין חצר, מ"מ מה זכות יש להקדש בו והלא הוא נשרף לאחר שבעים שנה כמבואר שם (וגם לא נראה שיש מעילה בזה שנקנה להקדש ע"י חצר עיין בזה בתוס' וברמב"ן בבב"ב ע"ט), ולכאורה כונתו דבאמת לא ינא לחולין אלא שאין בו מעילה כיו שנעשה מנותו וזוהי מהני מה שנתקדש ע"י השיתין, אך גם זה תמוה, ועדיין נ"ע בכונתו.

סימן כה

בגדרי מאכלות אסורות

והנה הרמב"ם בפרקמ"ל ל"ת קפ"ז השריש לנו בענין איסורי אכילה דבאמת לא אסרה תורה את מעשה האכילה בכל מאכלות אסורות אלא יסוד האיסור הוא "הנאת האכילה", וחדש לן ר' אבהו דלא הנאת אכילה בלבד אסרה תורה אלא אף את

ב"א ע"ב, אמר חזקיה מנין לחמץ בפסח שאסור בהנאה שנאמר לא יאכל חמץ, לא יהא בו היתר אכילה וכו' ופליגא דר' אבהו דאמר ר' אבהו כל מקום שנאמר לא יאכל לא תאכל לא תאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע וכו'.

כל ההנאות, אלא שנקטה תורה הנאת אכילה וכללה כל ההנאות האפשריות ע"ש. ודבר זה מוכח מהמבואר לקמן מ"ז ע"כ דמהבשל גיד הנשה בחלב ואכלו חייב חמש ומבואר שם דלוקה ב' משום בשר בחלב, אחד על הבישול, ואחד על האכילה, וקשה לכאורה דילקה גם על ההנאה דהרי בצ"ח אסור בהנאה ג"כ כדילפינן ממה שנאמר ג' פעמים לא תבשל גדי בחלב אמו, וע"כ דאיסור אכילה ואיסור הנאה לאו תרי מילי נינהו וביסודן הוי איסור אחד.

ורעק"א בחידושו בצוגיין הביא דבר זה בשם המל"מ ודחה דבריו מקושי הגמ' בצוגיין שהקשו לר' אבהו מגיד הנשה דמותר בהנאה אף למ"ד אין בגידין צותן טעם ולדידיה אי אפשר לומר דכשהותרה נבילה היא וגידה הותרו כיון שאין הגיד בכלל נבילה, ולביאור הג"ל דאיסור הנאה הוי בכלל לא יאכל כיון דכונת התורה להנאת האכילה א"כ בגיד למ"ד דאין צו צותן טעם ואין צו הנאה כלל א"א לומר צו דאף איסור הנאה במשמע דע"כ שאני משאר איסורי אכילה ויסוד איסורו הוי מעשה האכילה ולא הנאת האכילה וא"כ אין איסור הנאה בכלל כלל ומה קושי הגמ', ומה הוכיח דצאמת בכל מקום שנאמר לא יאכל הוי איסורו במעשה האכילה ולא בהנאת האכילה אלא דגזוה"כ דילפינן מנבילה דאף אסור בהנאה וא"כ דין זה שייך אף בגיד הנשה אף למ"ד דאין צו צותן טעם ע"ש. (ורעק"א דחק לדחות הראיה הג"ל מדף מ"ז וכתב דאולי אזלינן למ"ד בשר בחלב מותר בהנאה ע"ש, ומתוך דבריו אלו מבואר דס"ל דהאכל איס'ה צאמת חייב ב', אי' משום אכילה וא' משום הנאה, חה לכאורה תמוה דכל אוכל איס'ה ילקה ב' למ"ד דלוקין על ההנאה, ועיין בזה לקמן אות ב', ולדברי הרמב"ם הג"ל פשוט דאין באכילה אלא איסור אחד דהיינו הנאת האכילה אלא דנאסרו ג"כ שאר ההנאות, וז"פ. ועיין בקפרי מנחת אשר למס' צ"ק סימן כ"ד מה שהארכתי בעניינים אלו).

והנה יש לומר דצאמת סברת רעק"א הוי יסוד לשיטת הרמב"ם צעין גיד הנשה דהנה פסקי הרמב"ם סותרים זא"ז בצוגיין וזו כידוע, דמבואר בצוגיין דלר"ש דאין בגידין צו"ט ע"כ דגיד הנשה אסור בהנאה כיון דליכא למימר שהותרה בכלל נבילה, והרמב"ם הרי פסק (צפ"ח ממאכ"א הל' י"ד) דגיד הנשה מותר בהנאה אף שפסק שם (בה"ה) כר"ש דאין בגידין צו"ט והאוכל גיד הנשה של טמאה אינו לוקה כלל, והמ"מ הביא בשם הרמב"ן דהרמב"ם ס"ל דתירוק הגמ' הוי לרווחא דמילתא וצאמת לאו הא בהא תליא ואף דס"ל דאין בגידין צו"ט מ"מ מותר בהנאה, ולא ביאר טעם דבריו, ולהג"ל אפשר דשורש הדברים הוי כסברת הרעק"א דאף דס"ל דאין גיד הנשה בכלל היתר נבילה מ"מ אינה אסורה בהנאה כיון שאין צו צו"ט וע"כ לא אסרה בה תורה הנאת אכילה כיון שאין בה הנאה וא"כ אין איסור הנאה כלל במשמע לאו זה כנ"ל, וראיתי בקובץ שיעורים שצאמת תירך כן את פסקי הרמב"ם ע"ש.

אך צאמת אין זה נראה לעג"ד בצונת הרמב"ן והמגיד משנה דכל כה"ג הו"ל לפרש דבריהם בדרך הראשונים ובפרט דלפי"ז נפל צבירא כל סברת המקשה מתחילתו שהקשה מגיד הנשה ולהג"ל לק"מ דלא יאכלו דגיד הנשה אינו משמע כלל איס'ה, ועוד יש לתמוה לדרך זה דא"כ מנ"ל לר' שמעון דגיד הנשה אסור בהנאה הלא אין מקור אחר מלבד לשון לא יאכלו דכתיב בגיד הנשה ומש"כ יש לדחות דרך זו.

ונראה יותר צונתם דאף אם אין בגידין צותן טעם מ"מ הוי גיד בכלל היתר נבילה וכשהותרה נבילה היא וגידה הותרו דאף אם אין גיד בכלל איסור נבילה כיון דאינו ראוי לאכילה מ"מ הוי בכלל היתר נבילה דמסתמא כשנאמר "לגר אשר בשעריך תתננה" משמע שנותן את כל הנבילה לגר ואף את הגיד שהרי צמיתות הוי בכלל גוף הנבילה וממילא מוכח שמותר בהנאה, וצאמת כבר כתב הר"ח סברא פשוטה זו אלא שכתב צבירא דברי

הגמ' דק"ל דכיון דכתיב "מתננה ואכלה" לא קאי נתינה אלא על הראוי לאכילה ולא אגיד שאין זו צוותא טעם, אך הרמב"ם לא ס"ל אליבא דאמת דיוק זה אלא דג"ה הוא בכלל היתר נבילה אף אם אין זו צו"ט כנ"ל. ועוד י"ל בשיטת הרמב"ם דק"ל דגיד מותר בהנאה מק"ו דחלב כמבואר לקמן כ"ג ע"ז לתירוק א' אליבא דר"י הגלילי ואפשר דזה גם כונת הרמב"ן, וראיתי באור שמש שם שכתב בפשיטות דזה כונת הרמב"ן ע"ש.

ובגוף קושית רעק"א לביאור הרמב"ם מהגמ', כבר כתבתי בספרי לב"ק שם דנראה מדברי רעק"א דק"ל דלמ"ד אין בגידין צו"ט אין הנאה כלל באכילתו, ומתוך כך הקשה דע"כ א"א לומר שהנאת אכילה נאסרה זו, אך מדברי רש"י ותוס' בסוגיא מבוואר דאף אם אין זו צו"ט יש הנאה באכילתו, דמדברי רש"י מבוואר דאין בגידין נותן טעם בשר (עיין בלשוננו שחזר על דבריו בזה), ומשמע בודאי דיש זו טעם כל שהוא אלא שלא הוא בכלל נבילה כיון שאין זו טעם חשוב כבשר, וכן משמע בתוד"ה ור"ש שכתבו דאף לחזקיה משמע איסור אכילה דגיד הנשה אף איסור הנאה דלא שייך ביה אכילה, וביאור דצריהם נראה דאף למ"ד אין בגידין נותן טעם מ"מ יש הנאה באכילתו או משום דק"ל להתוס' (וכן לרש"י כנ"ל) כשיטת הרשב"א בחולין נ"ז דלכו"ע יש בגידין טעם קלוש אלא שנחלקו אם טעם קלוש זה אוסר או לא, (ועיין בחו"ד סימן ק' ס"ק ז' ובמטה יונתן שם סעיף ב') או משום דגדר הנאת אכילה אינה כלל הנאת טעמו הטוב של המאכל אלא הנאת השביעה ואף בגידין שאין זה צו"ט מ"מ יש בהם הנאת אכילה וע"י אכילתן ירגיש האוכל הרגשת השביעה שהוא גדר הנאת אכילה שנאסר ע"י תורה, וזה חידשו התוס' דרק באוכל שיש בו הנאה חשובה דהיינו רוב האוכלין שיש בהם טעם יש מקום לומר דאסרה תורה הנאת האכילה בלבד ולא שאר ההנאות כיון שהיא החשובה מכל ההנאות (ועיין לקמן בסימן כ"ו בשיטת המ"מ דכל שאר ההנאות נחשזין שלא כדרך הנאה לגבי

הנאת האכילה החשובה מהם), אבל בגיד הנשה למ"ד שאין זו צו"ט אף שיש בו הנאה מקוימת כנ"ל מסתבר דלא עדיף הנאה זו משאר כל ההנאות וכל ההנאות הוי בכלל אף לחזקיה ודו"ק בזה, ועכ"פ מבואר בדברי הראשונים דיש אף בג"ה הנאה באכילתו אף אם אין זו צו"ט וא"כ אף זו שייך לומר דהתורה אסרה הנאת האכילה וכל שאר ההנאות בכלל כנ"ל ולק"מ קושית הרעק"א לשיטת הרמב"ם.

והנה לשיטת הרעק"א דבג"ה ודו' שנאסרו שלכא"כ באמת אין בהם הנאה ומעשה אכילה נאסר בהם יש לתמוה וכי יתחייב בהם משלח למ"ד יש שליח לדבר עבירה דלא שייך בזה זה נהנה וזה מתחייב, אלא נראה דאף בהם נאסר הנאת אכילה ודו"ק. ועיין מה שהארכתי בזה בספרי מנחת אשר לב"ק שם.

ב

בסוגיא דחזקיה ור' אבהו

הנה בסוגיא זו האריכו הראשונים והאחרונים ליישב ולבאר את שיטת הרמב"ם שדבריו נראין כסותרים זא"ז בכמה דברים, ואמרתי להעלות בזה את מה שעלה בדעתי ואגב דרכנו יבוארו כמה יסודות בגדרי מאכלות אסורות.

הנה כתב הרמב"ם בפ"ח מהלכות מאכ"א הט"ז "כל מקום שנאמר בתורה לא תאכלו, לא יאכלו, לא יאכל, אחד איסור אכילה ואחד איסור הנייה במשמע עד שיפרט לך הכתוב כדרך שפרט בנבילה". הרי דפסק כר' אבהו דאיסור הנאה בכלל כל מאכ"א כדילפינן מנבילה, ותמיהו על דברי הרמב"ם דפ"א מחמץ ומנה הלכה ז' כתב דחמץ בפסח אסור בהנאה משום שנאמר לא יאכל, לא יהא בך היתר אכילה, וזה כחזקיה ודבריו נראין כסותרים אלו את אלו וכבר עמדו על דבריו הר"ן בסוגיא ונושאי כליו שם וכתבו דבאמת מודה ר' אבהו לחזקיה דלשון לא יאכל משמע איסור הנאה אלא שמוסיף עליו דכל לשון איסור אכילה

דכסאסרה תורה אכילה גם הנאה נאסרה וא"כ אף
בג"ה שאין בו הנאת אכילה נאסרה הנאה ומה לן
אם יש הנאה באכילתו או לא.

והנה סברא זו של ר' אבהו דכל מקום שנאמר
לשון אכילה גם הנאה בכלל מנינו כמה
פעמים בש"ס, אך יש שינויים בין מקום למקום דהנה
בסוגין מבואר דר' אבהו יליף מנבילה דאמרו
מדאיטריך קרא למישרא נבילה בהנאה הא כל איסורין
שבתורה אסורין, אבל בקידושין נ"ו ע"ב ובב"ק מ"א
ע"א ובחולין ק"ד ע"ב לא אמרו כן אלא אמרו דכל
מקום שנאמר לא יאכל וכו' אסור בהנאה בכלל עד
שיפרט לך הכתוב בדרך שפרט נבילה. ועוד דבב"ק
ובחולין איתא "עד שיפרט לך הכתוב נבילה לגר
בנתינה ולעכו"ם במכירה וכבר תמהו התוס' בחולין
שם דה דלא כמבואר בסוגין דלר"י אי אפשר ללמוד
מנבילה ולפיכך כתבו דלא גרסינן ליה אך בגירסא
דינן איתא, ועוד שמתי אל לבי דבהני ג' מקומות
איתא א"ר אבהו א"ר אלעזר ובסוגין לא אמר כן
בשם ר' אלעזר אלא בשם עאמו.

וגרמא לפענ"ד דעת הרמב"ם דבאמת יש שתי
דרכים בציאור דין זה דר' אבהו דבשם רבו
אמר דמסברא הו' איסור הנאה בכלל אכילה ולא
מילפותא ולפיכך ייחא דאף לר"י דדברים ככתבן ואין
יתור הו' איסור הנאה בכלל, אבל דעת ר' אבהו
עאמו דלא מסברא הוא אלא דילפינן מנבילה, והרמב"ם
פסק דסברא הוא כדעת ר"א בשם ר' אלעזר,
וכדמשמע מדבריו בסהמ"ט כנ"ל ולפי"ז מובנים כל
פסקיו דרק בסוגין דמילפותא חידש ר"א דאי' הנאה
בכלל הקשו מגיד הנשה ומחמץ אף שחייב עליהן
אפילו ללא הנאה גמורה (בג"ה כמבואר ובחמץ משום
שחייב אף על נוקשה ושאר) אבל להלכה דקי"ל כר'
אלעזר וסברא הוא לא שייכא גדר זה בחמץ ובג"ה
ודו"ק בכ"ז הדק היטב.

ובגוף הסמירה לכאורה בין דברי הרמב"ם בסהמ"ט
ובנקודה הנפלאה עיין מה שנתבאר בזה
במנחת אשר אשר בראשית סימן מ"ד.

כולל איס"ה וכיון דבחמץ כתב לא יאכל כתב דרשה
זו הפשוטה.

ועוד עמדו על דברי הרמב"ם דבסוגין מבואר דרק
לר"מ יש ללמוד מנבילה דכלל מקום שנאמר
לא יאכל לא תאכל וכו' גם איס"ה בכלל מדאיטריך
קרא למישרי נבילה אבל לר' יהודה דס"ל דברים
ככתבן איטריך קרא להשמיענו זאת ולא ידעין איס"ה
אלא מקרא דטריפה, והרמב"ם הרי פסק כר' יהודה
בפ"י מהל' עבד"ז ה"ד ומדבריו בהל' מאכ"א שם
משמע דפסק כר' אבהו ידיעין מנבילה דאיס"ה בכלל
איסור אכילה, וגם בזה כתב הלח"מ שם דבאמת לא
ילפינן מנבילה לשיטתו ואין כונתו אלא דנבילה וכדו'
דמוכח מקרא דמותרין בהנאה אינם בכלל זה דכל
מקום שנאמר לא יאכל וכו'.

אמנם כיון שיש דוחק מסוים בדרכים אלו אמרתי
לבאר שיטת הרמב"ם בד"א דהקדס ציאור
שיטתו לגבי דין גיד הנשה.

והנה הגם דין גיד הנשה סתר הרמב"ם את
דברי עאמו לכאורה, דבפרק ט"ו ה"ז פסק
כר"ש דאין בגידין בנותן טעם והאוכל ג"ה של טמאה
פטור ובפי"ח ה"ד פסק דג"ה מותר בהנאה.

ובבר כתבתי לעיל דאפשר דלשיטתו בסהמ"ט ל"ת
קפ"ז דאסרה תורה הנאת אכילה ולא מעשה
אכילה לק"מ מג"ה דאין זה הנאת אכילה גמורה ולא
אסרה תורה אלא בהנאה גמורה ורגילה ולפי"ז אין
סתירה בדברי הרמב"ם.

אמנם זה נכון רק אם נפרש את שיטת הרמב"ם
כפשטות משמעותן דמסברא ידענו דשאר
הנאות בכלל אכילה ואין האכילה אלא מין ממני
ההנאה, אבל אם נניח דעיקר האיסור הוא בהנאת
אכילה אלא שנתרבו שאר הנאות ג"כ לאיסור וכמ"ש
הר"ן בחי' דף כ"ב ע"ב, מסתבר טפי דאף בג"ה
שאין בה הנאת אכילה גמורה מ"מ נתרבה לאיס"ה
דלא ממשמעות ענין אכילה נתרבה הנאה אלא מגזה"כ

ג

בגדרי שלא בדרך אבילה ושלבה"ג

ב"ד ע"ב, א"ר אבהו א"ר יוחנן כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך אכילתן למעוטי מאי א"ר שימי בר אשי למעוטי שאם אכל חלב חי שפטור, איכא דאמרי א"ר אבהו וכו' כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך הנחתן למעוטי מאי וכו' למעוטי שאם הניח חלב של שור הנסקל ע"ג מכתו שפטור וכו' ש אוכל חלב חי שהוא פטור.

והנה ז"צ מה בין לישנא קמא לאיכא דאמרי, וראיתי במשנה למלך בפ"ה מיסודי התורה ה"ח שכתב לישנא קמא ס"ל דהמניח חלב ע"ג מכתו הוא דרך הנחתו כיון שמעשה הנחתו היתה דרכה דהמתרפא בחלב דרכו להניחו ע"ג מכתו וזה אופן רפואתו, אלא שאין זה דרך הנחת החלב אלא להדלקה ולמשיחת עורות וכו"ה"ג לא הוא שלכה"ג אלא כשעצם מעשה הנחתו נעשה שלא דרך עשייתה כגון באכל חלב חי שדרך לאכלו מבושל, יסודו של דבר במה שיש להבחין בין מה שלא מאי לדבר משונה, ח"פ.

אך מדברי הגמ' נראה לכאורה דנחלקו הנהו תרי לישני אס יש פטור "שלא דרך" באכילה בלבד או אף בשאר הנאות מאיס"ה, דלל"ק דייקו דאין לוקין עליהן אלא דרך אכילתן למעוטי אכל חלב חי, ולל"ב אמרו דאין לוקין אלא בדרך הנחתן וכן משמע מפרש"י שכתב בד"ה איכא דאמרי "הא דר' אבהו אהנאה איתמר ואהקך דאקרי בהנאה".

וגר"א צביאור הדבר דהנה בגוף הפטור דשלכא"כ נראה לכאורה דהוי כעין גדר כלאחר יד בשבת וכן בכל מעשים שבתורה שאינם נחשבים אלא כשנעשו בדרך עשייתן, ועיין בזה"ע"י סי' קכ"ג סעיף א' ובב"ש שם בענין גט שנכתב ביד שמאל, וכן בקרבן פסח אם נתבשל בחמי טבריה אין זו איסור מבושל כמבואר לקמן מ"א ע"א, וברש"י בשבת מ' ע"ב כתב דבחמי טבריה הוי שלא בדרך ציטול, וכן מנורע שנכנס

לביית דרך אחוריו אינו טמא משום "והוצא אל הבית" עיין שבעות י"ז ע"ב, דכל שנעשה שלא בדרך עשייתו אין זו חייב ותוקף צדין תורה, אך נראה דזה רק במעשה דכל שנעשה שלא בדרך עשייתו אינו נחשב כמעשה בר תוקף, כמציבה שלא כדרכה דאינה כתיבה וכן ציאה אל הבית וכן כל מלאכות שבת דכל הנהו הוי מעשים, אכל באיסור הנאה שלא המעשה הוא שנאסר אלא תוצאתו דהיינו שאסור לאדם להנות ואסור שיגיע לו הנאה מאיס"ה בזה יש מקום לומר דחייב אף שלכה"ג ואין זה דומה לאכילת איסור דהוי מעשה גמור, וזה טעם הלישנא קמא דרק באכילה יש פטור בשלכ"א אכל לא בהנאה.

אך דעת האיכא דאמרי דאפילו בהנאה יש ג"כ פטור בשלכה"ג ז"ב, דיש לפרש סברתם בב' דרכים, א': גם לאיכא דאמרי יש לחלק בסברא בין אכילה דהוי מעשה ולכן אין זה חייב אלא כשנעשה דרכה משא"כ בהנאה דאינה מעשה כלל כנ"ל, אלא דמקשינן הנאה לאכילה וכמו שיש פטור באכילה שלכא"כ ה"ה בהנאה, או משום דהנאה הוי טפל לאכילה ולפיין מינה דלא יהא טפל חמור מן העיקר, ב': דאף שאין איסור הנאה בגדר מעשה באיסור אכילה מ"מ יש זה פטור דשלכה"ג דכמו דפשוט לן במעשה אכילה וכן שאר מעשים שבתורה דאינם אסורים או מועילים אלא כשנעשו בדרך כמ"כ בהנאה לא אסרה תורה אלא כשנהנה דרכה דאין לחלק בין מעשה לדבר שאינו על ידי מעשה, אלא כל איסור שאסרה תורה אינה אסורה אלא דמסתמא ככה"ג אסרה תורה ולא בשלא נהנה דרכה.

וגר"א מוכח מגוף הקוגיא דבאמת אף לאיכא דאמרי הוי סברא דרק באיסורי אכילה יש פטור בשלכא"כ ולא באיסור הנאה שהרי לקמן אמר אביי דהכל מודים בכלאי הכרס דלוקין עליהם אפילו בשלכה"ג כיון דלא כתיב ציה לשון אכילה וכן בבשר בחלב כמבואר בסוגיא (והתוס') בע"ז י"ב ע"ב כתבו דגם בעצו"ז חייב בשלכה"ג כיון דלא כתיב ציה לשון אכילה וכ"כ השא"א סי' ע"ז לענין אכילה ציוה"כ

והדברים ידועים), הרי שבא"ס"ה דל"א כתיב זהו לשון אכילה לכו"ע לוקה אף שלכה"נ וע"כ דבאמת בא"ס"ה אין סברה לומר דבעינן זהו דוקא כדה"נ אלא באיסורי אכילה בלבד דהוי מעשה כנ"ל, אלא דבהנהו א"ס"ה דכתיב זהו לשון אכילה מדמינן א"ס"ה לאיסור האכילה שבהן וגם בהנאה אין לוקין שלכה"נ.

ושנ"ך שהדברים מפורשים בחידושי רבינו דוד שכתב דבאיסורי הנאה באמת לא שייך לומר דחייב רק בדרך הנאתו שהרי מ"מ נהנה אלא דס"ל לאיכא דאמרי דאיתקש הנאה לאכילה להיות פטור בשלכה"נ ולכן מודו כו"ע בכלאי הכרס דל"א כתיב ביה אכילה דחייב אף בשלכה"נ, ע"ש.

אך נתקשיתי בזה לפי דברי הרמב"ם בסהמ"ל ל"ח קפ"ו (הוצא לעיל אות א') דכל איסורי האכילה בעצם הם איסורי הנאה דהנאת אכילה נאסרה זהם ולא מעשה אכילה א"כ גם באיסורי אכילה אין כאן מעשה איסור ואין המעשה אלא הכשרת ההנאה בלבד, ומ"ש הנאת אכילה מכל שאר הנאות דרך באכילה נריך שיהא בדרך אכילתו, (וגם יש לעיין לאידך גיסא לפי המבואר לקמן בסימן כ"ט דגדר איסורי הנאה שבתורה אינם בעצם ההנאה המגיעה לאדם אלא במה שהוא משתמש בהם להנאתו והנאה הבאה לו ממילא אין בו איסור כלל, וא"כ גם בשאר הנאות האסורות הוי גדר מעשה איסור דמה שהוא משתמש בו להנאתו הוי יסוד האיסור, וא"כ למה חייב מסבירא אף בשלכה"נ).

וצריך לומר דשאי אכילה שהוא מעשה מקוים ואף שעצם האיסור הוא בהנאת האכילה מ"מ פשוט דל"א נאסר אלא הנאה שבה ע"י מעשה אכילה, וכבר הארכתי בכ"ז באריכות במק"א. וכיון שכן אין בו איסור אלא בהנאה הבאה ע"י מעשה אכילה בדרכה דבלא"ה אין כאן מעשה אכילה, אצל בשאר אופני ודרכי ההנאה שלא אסרה תורה מין שימוש מקוים אלא כל אופני השימוש שהם להנאתו שלא נאסרו זה לא איכפת לן אם נעשה בדרך הנאתו או

לא כיון שאין כאן מעשה מקוים שהוא מעשה איסור ואינו דומה לכל הנהו דוגמאות שבהם מעשה מקוים הוא נושא דין התורה כגון בל"ט מלאכות שבת או הבא אל בית המנוגע שנאמר בו "והבא אל הבית" וכדומה (ועיין מ"א בזה בבית"ה ל"ג ע"כ שנחלקו ר' אליעזר ורבנן בקוטס קיסם לחנוך בו שינוי אם חייב חטאת או אינו אלא שבות וברש"י שם מבואר דלרבנן הוי שבות בעלמא משום דהוי תיקון כללית יד דאין דרך תיקון אלא בסקין, וז"כ בשיטת ר"א דא"כ למה חייב חטאת הלא אין דרך המלאכה בך, ודוחק לומר דנחלקו אם דרכו בך או לא, ונראה כנ"ל דשאי מכה בפטיש משאר מלאכות שבת שהם מעשים מקוים שסברה תורה אצל מכב"פ אינו מעשה מקוים אלא כל מעשה שתולתו תיקון כלי וגמרו וכיון שכן אין קפידה לשיטתו במה שאין המעשה נעשה בדרך עשייתו, ועיין ברמב"ם בפ"א מהלכות שבת ה"ז דפסק כר"א דחייב חטאת ובמ"מ שם התחבט ולא מנא מענה לשאלתו למה פסק הרמב"ם כר"א נגד החכמים שהם רבים, וכ"מ מדברי רש"י בשבת קמ"ז ע"כ ד"ה שמה יקטום דפסק כר"א בזה ולהנ"ל י"ל דהדברים נובעים ממה שבהנאה אי"ל שיהנה בדרך הנאתו כנ"ל אף הדברים רחוקים ודו"ק בזה היטב כי קריתי).

אך יש לומר דבאמת אין צין אכילה להנאה כלל בעצם דין "שלא בדרך", אלא דיסוד הדברים הוא דכל מה שכתוב בתורה בהדיא נריך להיעשות דרכו וכיון דכתיב "לא יאכל" אינו חייב אלא כשאלל בדרך אכילתו, וכן בכל הנהו דוגמאות שמצינו בהם פטור כשלא נעשו בדרך עשייתן מיירי בגויי דהמעשים כתובים בקרא כגון בבית המנוגע ד"הבא אל הבית" וכדו' אצל במה דל"א כתיב בהדיא בקרא אלא ילפינן מדרשא ככל הנהו איסורי הנאה דילפינן מלא יאכל או א"ס"ה דכלאי הכרס דילפינן מ"תקדש" וא"ס"ה דבב"ח דילפינן ממה דכתיב לא יבשל או מק"י כמבואר בסוגיין בכל הנהו חייב אף בשלכה"נ כיון דל"א כתיב בפירוש שאסור בהנאה ומה דל"א כתיב בהדיא חייב עליה אף בשלכה"נ (וזולת לאיכא

דאמרי משום דאיתקש הנאה לאכילה כנ"ל, ולפי"ז לק"מ לשיטת הרמב"ם דגם באיסורי אכילה בעצם הנאת אכילה הוא שנאסרה, דאין הדברים תלויים כלל בהגדרת האיסור להבדיל בין מעשה אכילה להנאה אלא דרק מעשה הכתוב בקרא נריך להיות בדרך עשייתו.

ונראה ראה למהלך זה מקושת הגמ' בב"ק מ"א ^{הנחלת} "ליכתוב רחמנא לא יהנה" ולכאורה יש להקשות דאי הוי כתיב לא יהנה היה חייב אף בשלכה"ג ככל הנהו דלא כתיב דהו לשון אכילה ולכן כתיב לשון אכילה ללמדך דאינו חייב אלא בדרך הנחתו דלפינן מאכילה כנ"ל, וע"כ דאם היה כתוב בפירוש "לא יהנה" היה ג"כ נריך להיות בדרך הנחתו מן דכתיב בפירוש איסור הנאה וכהנהו דכתיב דהם לשון אכילה דנריך להיות בדרך אכילתו כנ"ל.

אך באמת אין דעתי נוחה כ"כ מראה זו, דנראה יותר בקושת הגמ' בב"ק דמין דלא נריך קרא כלל לאיסור אכילה מין דהו נבילה לא מסתבר שיהא כתוב בתורה לא יאכל משום איסור הנאה, דשאלמא

כשנריך קרא גם לאסור באכילה ניחא דגם איס"ה במשמעו, אבל כשכל החידוש הוא רק לאיס"ה ליכתוב רחמנא לא יהנה, ואי משום דהו"א לאסור בשלכה"ג לכתוב להדיא דאינו אסור אלא בדרך הנאה, דלא מסתבר דכתבה תורה לא יאכל כשאין כונת התורה לאיסור אכילה כלל, וכיוצא בזה יש לדון כמה שהביא רעק"א בשו"ת סימן ק"צ והל"ח לעיל כ"ב ע"ב ראה מקושיא זו דאיס"ה שיעורו בשו"פ ולא בסתם דאם היה בסתם משום דלפינן מ"לא יאכל" א"כ מאי מקשה הגמ' לכתוב רחמנא לא יהנה ודילמא כתיב לא יאכל ללמדך דשיעורו בסתם וע"כ דאף במקום דכתיב לא יאכל שיעורו בשו"פ, ויש לדון לכאורה כנ"ל דלא מסתבר לכתוב לא יאכל אף שאין חידוש כלל באיסור אכילתו רק ללמד שיעור איס"ה או דין איס"ה בשלכה"ג, ובאמת אינו נכון בזה ולא נגלו לי כללי דרשות חז"ל וקדוניהם.*

אך עיין בחידושי רבינו דוד בסוגיין (כ"ד ע"א ד"ה איכא) דמבואר להדיא בלשונו דשאני אכילה מהנאה לענין שלכה"ג ציטוד דינו דכתב "שכל שאינו

*. (ובגוף הענין שנחלקו הצ"ח והרעק"א בשיעור איס"ה אם הוי בכזית או בשו"פ כבר כתבתי בספרי לב"ק סי' כ"ד אות ב' דלולי דבריהם הק' היה נראה לענ"ד דאין כלל שיעור באיסור הנאה וכל הנאה אסורה מה"ת ולמ"ד דלוקין על ההנאות היו לוקין אף בכלשהו דהלא אף באכילה לולי הלממ"ס דשיעור כזית היה לוקה בכ"ש, ומנ"ל דיש כלל שיעור באיס"ה, ואין לדמות כל איס"ה למעילה דשיעורו בשו"פ דיסוד גדר מעילה הוא כגדר ממוני כידוע מהאחרונים ועיין בחידושי הגר"ח בהל' מעילה פ"ח ה"א ובקו"ש ח"ב סי' כ' ובמש"כ לקמן סימן ל"ה, ולכן אין מעילה בפחות משו"פ ככל גדרי ממונ, אבל באיס"ה דעלמא דהוי גדרי איסור מנ"ל דיש בהם שיעור, ולכאורה הוי כאכילה דלולי הלממ"ס היה אסור בכלשהו והלממ"ס לא נאמרה אלא באכילה ולא בשאר הנאות, ואין לתמוה דא"כ האוכל פחות פחות מכזית ילקה משום הנאה, דזה הלא הלממ"ס דהנאת אכילה לא נאסרה אלא בכזית ושאני משאר הנאות. וכמו"כ נראה דהלועס ופולט ג"כ לא יאסור פחות מכזית משום הנאה, דגם הנאה זו הוי בכלל הנאת אכילה ששיעורה בכזית. (אף לפימש"כ לקמן בסימן ע"ז עיקר הנאת אכילה הוי השביעה), סוף דבר לא ידעתי מנין פשיטותן של האחרונים דיש שיעור באיס"ה.

וראיתי שוב שד"ז נפתח בגדולים דהמאירי בנדרים ל"ג ע"א הביא י"א שהסתפקו בכל איס"ה אם אסורים בפחות משו"פ, וחזינן מדבריו דאם יש שיעור לאיס"ה שיעורו בשו"פ וכשיטת רעק"א, אך באמת י"ל דאין שיעור כלל באיס"ה, אך הראני בהגהות הרמ"ך על הרמב"ם פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז (רמב"ם מהדורת ר"ש פרנקל) שכתב בשיטת הרמב"ם דאין שיעור באיס"ה וכתב שוב ולא נהיר כ"כ דכיון דכתיב לא יאכל אין איסור לאו בפחות מכזית וזה כשיטת הצ"ח עי"ש, ועכ"פ חזינן די"ל דבאמת איסור הנאה בכלשהו. ועיין עוד בפמ"ג יו"ד סי' ס"ה שכתב דשיעור איס"ה בכל שהוא, וכ"כ בדרך פקודין. ושוב שמתי אל לבי ראה גם מדברי התוס' במכות כ"ב ע"א ד"ה אלא דיש איס"ה אף בפחות משו"פ ורק במעילה יש שיעור שו"פ.

ועיין עוד בפתיחה כוללת להפמ"ג להל' פסח ח"ב פ"ג דבאיס"ה דלא ילפינן מלא יאכל או לחזקיה אסור אפילו בכ"ש עי"ש, אך לענ"ד י"ל כן בכל איס"ה אף לר' אבהו כנ"ל.

דרך אכילה לא שמה אכילה, אף בהנאה (לאכילת דאמרי) כמו שאתה יכול לומר שכבר נהנה בין שיהא דרך הנאה או שלא בדרך הנאה, מכל מקום אין לוקין אלא כד"ג וטעמא משום דאפקיה רחמנא בלשון אכילה דמקשינן הנאה לאכילה.

ובן מוכח ממש"כ שם עוד דאף בכלאי הכרם לוקה עליו אף שלכח"ג משום דלא כתיב ציה לשון אכילה מ"מ "כלאי הכרם שלא בדרך אכילה ודאי שאינו לוקה משום אכילה דלא שמה אכילה, אלא שם"מ בכלל הנאה הוא שהוא כבר נהנה", הרי שאף בכלאי הכרם דלא כתיב ציה כלל לשון אכילה מ"מ כשאכל שלכח"כ אין שם אכילה עלה ואינו לוקה אלא משום הנאה, וע"כ דבעצם שאני אכילה מהנאה דאכילה שלכח"כ אין שמה אכילה אבל בהנאה מ"מ נהנה ואסור, וביאור הדברים נראה כמו שכתבתי לעיל. (אך בשיטת הרמב"ם עדיין י"ל דאין בין אכילה להנאה בעצם כיון שגם באכילה נאסר הנאת אכילה אלא דכיון דכתיב לשון אכילה צהדיא צריך להיות כדרכו כנ"ל, אך אף לשיטתו יש לחלק בין אכילה להנאה כנ"ל ודו"ק צ"ו).

אך גוף דברי רבינו דוד צריכים ביאור במש"כ דהאובל כלאי הכרם שלא בדרך אכילתו אינו לוקה משום אכילה כיון דלא הוי עלה שם אכילה אלא דמ"מ אסור משום הנאה, דאטו תרי איסורי יש בכלאי הכרם הלא לא כתיב ציה אכילה כלל אלא דאסור בהנאה משום דכתיב "תקדש" מכלל דאסור בהנאה, וא"כ מה לן בין אכילה להנאה, והלא אף בהנאה שלכח"ג לוקה כמבואר בגמ' דהכל מודים בכלאי הכרם לוקה עליה שלכח"ג.

ולבאורה נראה מזה דס"ל לרבינו דוד דכל איסורי הנאה יש באכילתן תרי איסורי, איסור אכילה ואיסור הנאה כיון שנהנה מאכילתן ולא גרע משאר הנאות, ודלא כשיטת הרמב"ם בסקהמ"ז ל"ת קפ"ז דאין באכילת איס"ה אלא איסור אחד בלבד כיון דגם איסור האכילה הוא בהנאת האכילה אלא

דנאסרו גם שאר הנאות עי"ש, אלא כמ"ש הרעק"א בריש סוגיין דבאמת למ"ד דצ"ח אסור בהנאה יש באכילתו תרי איסורי עי"ש, וחדש רבינו דוד דלא רק באיס"ה דכתיב צהו לשון אכילה אלא אף בכלאי הכרם דכל איסורו הוא מדילפינן מ"תקדש", מ"מ מסתמא הוי דומה בגדרו לשאר איס"ה שצמורה דיש צהו איסור אכילה ואיסור הנאה, (וגם הרמב"ם דימה שם איס"ה דצ"ח דלא כתיב ציה כלל לא יאכל להנאו איסורי הנאה דילפינן מלא יאכל לענין גדר איסורן, אלא דצ"ח אסור שלכח"ג כיון דלא כתיב ציה לשון אכילה עי"ש, וכמו"כ ס"ל לר"ד בכלאי הכרם דמסתבר דהוי ככל איס"ה דבאכילתן יש צ' גדרי איסור, אך יש לחלק בין צ"ח דכתיב ציה חד לא יבשל לאכילה וחד לא יבשל להנאה משא"כ בכלאי הכרם דלא כתיב ציה כלל תרי קראי ומנ"ל דיש צה תרי איסורי), ואילו לכל בדרך הנאתו היה לוקה צ' אף מכיון שאכל שלכח"כ שאינו אכילה מטעם הג"ל לוקה משום איסור הנאה בלבד.

(ולפי"ז מוכח לכאורה דס"ל ד"מעשה האכילה" נאסר ולא הנאת האכילה דאם הנאת

אכילה הוא שנאסר בכל הנהו מה שייך שיעבור בשמים על אכילה והלא לא נאסרה אלא הנאת האכילה ואין כאן שתי הנאות, וא"כ כיון שמעשה האכילה הוא שנאסר אחי שפיר שיטת רבינו דוד דמחלק בסברא בין אכילה שאינה אסורה אלא כדרכה כיון דהוי מעשה כנ"ל להנאה דאסורה שלא כדרכה, ולשיטת הרמב"ם דהנאת האכילה היא שנאסרה נחלק בין מעשה הכתוב צמורה להדיא דציעין ציה כדרכה למה דלא כתיב צהדיא וכן משמע מפשטות לשונו שם בסקהמ"ז ובפי"ד ממאכ"א ה"י עי"ש היטב בלשונו, או נחלק בין מעשה מקוים למעשה שאינו מקוים כנ"ל ודו"ק צ"ה).

אך באמת קשה לענ"ד לומר דבכלאי הכרם דלא כתיב ציה לא לשון אכילה ולא יתור לאיסור אכילה (כדכתיב יתור צ"ח) יש צו איסור אכילה ובפרט דיש צו איסור במעשה האכילה כנ"ל, ולכן נראה די"ל דכונתו דבאמת אין כל נפ"מ באוכל כלאי

הכרם שלכא"כ אם יש על אכילתו שם אכילה או לא כיון דאין בו כלל תרי איסורי אלא איס"ה בלבד, ולא בא רבינו דוד אלא להטעים ולבאר שורש הדברים דלא נימא דכיון דלא כתיב ביה לשון אכילה אזי אף בשלכא"כ הוא אכילה, (וכמו שכתבנו לשיטת הרמב"ם דבאמת לולי שהיה כתוב לא יאכל היה מהני ביה אף שלכא"כ כנ"ל), אלא דלעולם אין אכילה בשלכא"כ, אך מ"מ לוקה כיון דכל איסורו הוא בהנאה והנאה מיהא הוי, ודו"ק בכ"ז היטב.

ובגוף הענין באוכל איס"ה אם יש על אכילתו איס"ה מלבד איסור אכילתו כתבתי בזה גם במנחת אשר לב"ק סימן כ"ד ע"ש, ועיין עוד שנחלק בזה המל"מ בפ"ה מיקוה"ת עם הכסף משנה ללישנא קמא דר' אבהו אם אכל איסור שלכא"כ דאינו לוקה משום אכילה אם לוקה משום הנאה כיון דס"ל ללישנא קמא דבהנאה אין פטור דשלכא"כ וס"ל למל"מ דאינו לוקה על אכילה משום לאו דהנאה, ולכאורה זה תלוי ביסוד איסור אכילה אם הוא במעשה האכילה או בהנאת האכילה כנ"ל, אך שם בב"ק כתבתי לדון דאף אם יסודו במעשה אכילה י"ל דאין על האכילה איס"ה מלבד איסור האכילה, ע"ש.

והנה זה זמן רב שראיתי בשו"ת אחיעזר ח"ג סימן ק"א שכתב דאף בכלאי הכרם נחלקו ר' יוחנן ור"ל בחולין ק"ג ע"ב אם צעקו הנאת גרונו או

מעיו ולר"ל כשיחסקר לו הנאת מעיו לא ילקה וכן לר' יוחנן כשללא יהנה גרונו ע"ש, ונראה ברור בהנאתו דאף בכלאי הכרם הוי איסור אכילתו כעין אכילת שאר איס"ה וכמו דנחלקו בכל שאר איסורי אכילה ואף בהנהו דאסירי גם בהנאה דלר"י אין איסור אלא בהנהגה גרונו בכזית ולר"ל תלוי בהנאת מעיו כמו"כ בכלאי הכרם ולא אמרינן דאף לר"י ילקה על הנאת מעיו דלא גרע מכל הנאה אחרת, ויש לסברא זו סיעתא מדברי רבינו דוד לדרך א' שכתבתי בביאור דבריו, אך אין דברי האחיעזר מכוונים ממש לדבריו, דלשיטת רבינו דוד אף שלא ילקה משום אכילה ילקה עכ"פ משום הנאה ולדברי האחיעזר כשחסקר בהנאת אכילה אינו לוקה משום הנאה, אך מ"מ ביסוד הדברים דאף בכלאי הכרם יש גדר מיוחד באכילתו וככל שאר איס"ה דצריהם עולים בקנה אחד, ודו"ק בכ"ז כי קלרתי והדברים עמוקים.

והנה לשיטת הרעק"א הג"ל ללוקה שמים באיס"ה על אכילתו ז"ל דלא נחלקו ר"י ור"ל אלא באיסורי אכילה בלבד אבל באיס"ה אף אם לא ילקה לר"ל משום הנאת אכילה בהקיא או כשאין כזית חוץ מבין החניכיים מ"מ ילקה משום איס"ה שהרי נהנה גרונו בכזית ומאי שנא משאר הנאות כיון שנהנה מכזית, ודוחק לומר דהוי שלא בדרך הנאתו, אלא ע"כ מיירי באיסורי אכילה בלבד, אך לדברי הרמב"ם פשוט דמיירי אף באיסורי הנאה, ודו"ק בכל זה כי קלרתי מאד.

סימן בו

בהשתמשות באיס"ה להתירו

אך לכאורה יש לדחות דבריו מהמבואר בדברי התוס' כ"ב ע"ב ד"ה מנין דלמ"ד אין שבת ע"ש צפת והפת שנאפתה בעלי איסור מותרת ה"ה דמותר מה"ת לכתחלה להדליק ע"י איסור כדי לאפות בהם, ומה דאיתא במשנה דאיסור להסיק בו תנור

ב"ב ע"ב, כתב החוות דעת (יו"ד סימן ז"ט ביאורים ס"ק ח') דאף דהמבטל איסור לכתחלה אין בו איסור דאורייתא, מ"מ המבטל איסור הנאה בהיתר הוי איסור תורה דהוי הנאה גמורה במה שמבטלו ומתירו, ע"ש.